

Κατά την επικρατέστερη εκδοχή (Οβίδιος, *Μεταμορφώσεις* 4, 55-166), ο Πύραμος και η Θίσβη από τη Βαβυλώνα αντιμετώπισαν την άρνηση των γονέων τους να εγκρίνουν το γάμο τους, εξαιτίας παλιάς διαμάχης που χώριζε τις οικογένειές τους και έτσι αποφάσισαν να παντρευτούν κρυφά, φεύγοντας μακριά. Κατά τη διήγηση, οι εραστές όρισαν συνάντηση έξω από την πόλη, κοντά στον τάφο του Νίνου*, δίπλα σε μια πηγή, όπου φύτρωναν μουριές. Εκεί έφτασε πρώτη η Θίσβη, η οποία βρέθηκε αντιμετώπιση με μια λέαινα και στην προσπάθειά της να ξεφύγει έχασε τον πέπλο της, που ξεσχίστηκε και ματώθηκε από τα δόντια του θηρίου, ενώ η ίδια κατόρθωσε να κρυφτεί πίσω από ένα θάμνο. Όταν έφτασε και ο Πύραμος και ανακάλυψε το σχισμένο πέπλο, νόμισε ότι η αγαπημένη του είχε κατασπαραχθεί και μέσα στη βαθιά απελπισία του αυτοκτόνησε με το ξίφος του, όμως λίγες στιγμές προτού ξεψυχίσει, εμφανίστηκε η Θίσβη, η οποία, αδυνατώντας ν' αντέξει το θάνατό του, τον ακολούθησε, χρησιμοποιώντας κι

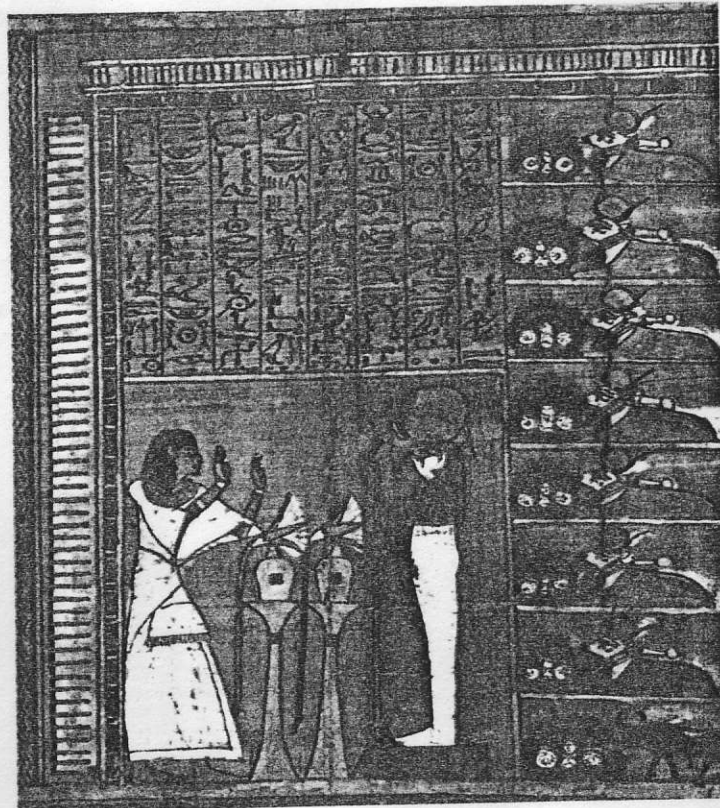

Πύραμος και Θίσβη. Τοιχογραφία ρωμαϊκής εποχής από την Πομπηία (Νεάπολη, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

P

ΡΑ (αιγυπτ. **Rc, Re**). Ο θεός του αιγυπτιακού μονοθεϊστικού ιερατείου, θεωρούμενος ήδη από τα χρόνια του Αρχαίου Βασιλείου ως θεός της εξουσίας και απεικονιζόμενος πρώτα ως (φτερωτός) ήλιος και μεταγενέστερα ως γερακοκέφαλος άνθρωπος. Ήταν νοητός ως δημιουργός του σύμπαντος και κυρίαρχος της Αιγύπτου. Κέντρο λατρείας του ήταν η Ηλιούπολη, από όπου ξεκίνησε και η πολυθεϊστική τάση, στην οποία το μονοθεϊστικό ιερατείο αντέδρασε, συμπύσσοντας διάφορα πρόσωπα σε ένα: έτσι προέκυψαν ο Ρα- Ατούμ*, μορφή η οποία τονίζει τόσο την προκοσμική υπόσταση όσο και την κοσμική δράση του θεού, και ο Ρα- Χοραχτύ*-Ατούμ, ως Ανατέλλων Ήλιος, κατάλληλος να μυθολογηθεί.

Ο Ρα δεν παρέμεινε ανέπαφος από τη διάλυση της μονοθεϊστικής φάσης της αιγυπτιακής θρησκείας, και σ' αυτό συνέβαλε η συμμετοχή του στην πολιτική ζωή της χώρας: έτσι με αυτόν ταυτίστηκαν οι φαραώ. Ωστόσο το πνεύμα του αρχικού μονοθεϊσμού διασώθηκε μέσα στο συμβολισμό του ισιακού κύκλου, όπου η Ίσις* παρουσιάστηκε όχι μόνον ως εκπρόσωπος του «εκλεκτού λαού» του Ρα και συνεπώς κόρη του, αλλά και κάτοχος του μυστικού ονόματος και συνεπώς δύναμης του ενός και μόνο θεού. Επιπλέον, ο Μεσσίας- Ώρος, ως γιος της Ίσιδας, πιστευόταν ως

Ο γερακοκέφαλος θεός Ρα και ο ταύρος με τις επτά αγελάδες του ουράνιου κοπαδιού, που συμβολίζει το αέναο ταξίδι του ηλιακού θεού από το φως στο σκοτάδι και αντίστροφα. Λεπτομέρεια από τον πάπυρο του Άνι, τέλος 14ου αι. π.Χ. (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο).

αυτή επίσης το ίδιο όπλο. Λέγεται ότι το αίμα των δύο αυτών νέων ενώθηκε μέσα στο χώμα, που πότισε τις ρίζες των μουριών, οι οποίες από τότε αντί για άσπρους κάνουν κόκκινους καρπούς. Άλλες σχετικές παραδόσεις αναφέρουν ότι ο Πύραμος και η Θίσβη μεταμορφώθηκαν σε ποταμό και πηγή που βρίσκονταν στην Κιλικία (πρβλ. λ. *Αρέθουσα*).

Από τα καλλιτεχνήματα που ενέπνευσε η διήγηση σημειώνονται τα γνωστότερα: οι πίνακες του Κράναχ, 1520/25, και του Ρομάνο, πριν από το 1546 (Ρώμη, Villa Farnesina), τα έπη του Chaucer, 1372, του Β. Tasso, 1534, και του J. De Montemayor, 1558, και η όπερα του Γκλουκ, 1746.

Γ. Λ.

Πυριφλεγέθων. Βλ. *Άδης*.

Πύρρα. Βλ. *Ανθρωπογονία* και *Δευκαλίων* (1).

Πύρρος. Βλ. *Νεπτόλεμος*.

Πχέρουν. Βλ. *Πέρουν*.

προορισμένος να αποκαταστήσει τη διαταραγμένη τάξη του σύμπαντος και της ανθρώπινης κοινωνίας. Η μυθολόγηση της Ενεάδας είχε ουσιαστικά αλλάξει το περιεχόμενο της ηλιουπολιτικής κοσμογονίας και, καθώς ο ισιακός κύκλος είχε εκτοπίσει τόσο το ερμουπολιτικό Οκτάθεο* όσο και την ιδεολογία του Φθα* της Μέμφιδας, το πολυθεϊστικό ιερατείο ήδη από τα χρόνια του Μέσου Βασιλείου υποχώρησε στην Άνω Αίγυπτο και υποστήριξε τον Άμμωνα*.

Η εκτός του ισιακού κύκλου μυθολόγηση του Ρα συνέβαλε στην προώθηση της μονοθεϊστικής αιγυπτιακής παιδείας: ο μύθος του «Γήρατος του Ρα», όπου ο οφθαλμός του προσλαμβάνει την υπόσταση της Αθώρ* και καταστρέφει μέγιστο τμήμα της ανθρωπότητας, είναι αποκαλυπτικός και αναφέρεται ταυτόχρονα τόσο στον κατακλισμό όσο και στο Πλήρωμα του χρόνου. Εδώ ο Ρα προβάλλεται ως ζηλότυπος, αυστηρός τιμωρός και εκδικητής της διάσπασής του (ως Ρα- Ώσις στον ισιακό κύκλο). Η νίκη του επί του Άποφ* είναι ουσιαστικά η μετά το Πλήρωμα του χρόνου φυλάκτηση του «Όφεως του Μεγάλου» (Σατανά) για χίλια χρόνια. Στον ισιακό κύκλο ο Σηθ* αντιστοιχεί στον Άποφ, όμως εκεί τονίζεται η νίκη του Μεσσία επί αυτού. Η πολιτική προέκταση του μεσσανισμού ανευρίσκεται εύκολα, όπως στην τυπική

αυλική έκφραση για τους εχθρούς του φαραώ ότι «θα είναι όπως το φίδι 'Αποφίς του πρώι της Πρωτοχρονιάς». Ο Ρα συσχετίστηκε με το Θωά*, ο οποίος θεωρήθηκε ως βοηθός του, εκπρόσωπος της σοφίας, φορέας του φωτός στο «σπήλαιο, όπου ο Ρα εισέρχεται, πλέοντας με την εσπερινή βάρκα του και παλεύοντας με τον Σηθ- 'Αποφη». Ο Ρα σχετίστηκε τέλος με τη Μάατ*, μυθολογούμενη ως κόρη του, η οποία διευθετεί την παγκόσμια τάξη και την πραγματική υπόσταση του είναι. Το συνδυασμό του 'Αμμανα- Ρα (επιπόνηση του θηβαϊκού πολυθεϊστικού ιερατείου των πρώιμων χρόνων του Νέου Βασιλείου) το ιερατείο της Μέμφιδας θεωρήθηκε ως βδέλυγμα. Από εκεί ξεκίνησε η πιο ριζική αντιπαράθεση, δηλ. ο μονοθεϊσμός του Ατόν.

K. ΜΕΓΑΛΟΜΜΑΤΗΣ

Ράγκναρεκ (Ragnarök). Το τέλος του κόσμου κατά τη βορειο-ευρωπαϊκή εσχατολογία, που περιλαμβάνει και το «Λυκόφως των θεών» (Götterdämmerung. Πρβλ. την ομώνυμη όπερα του Βάγκνερ, 1876). Οι πηγές αναφέρονται σχετικά σε κοσμική εκπτώρωση (πρβλ. τη στωική διδασκαλία για *έκπτωσεις* του κόσμου), καταποντισμό της Γης*, σβήσιμο του 'Ηλιου και καταβρόχισή του από το λυκόμορφο θεό Φένριρ*. Ο μύθος περιλαμβάνει και μάχη των θεών με τις δυνάμεις του Κάτω* κόσμου, η οποία απολήγει σε αλληλοεξόντωση των περισσότερων από τους αντιμαχόμενους. Ωστόσο το τέλος του κόσμου δεν θεωρείται οριστικό, αλλά προβλέπει τη γένεση ενός νέου κόσμου (πρβλ. τη στωική διδασκαλία της *παλιγγενεσίας*).

Ραδάμανθους. 'Ηρωας της Κρήτης, που έγινε παροιμιώδης για την αφοσίωσή του στην ιδέα του δικαίου. Μυθολογήθηκε ως νομοθέτης, δικαστής, οικιστής και διοικητής ή αντιπρόσωπος του Μίνωα* στην Κρήτη, στα νησιά του Αιγαίου και σε μινωικές πόλεις της Μ. Ασίας. Γενεαλογήθηκε ως διατέγγονος του Κρήτα, επώνυμου ήρωα της Κρήτης, εγγονός του Τάλω*, γιος του Φαιστού και πατέρας του Γόρτυνα ή ως γιος του Δία* και της Ευρώπης* και αδελφός του Μίνωα και του Σαρπηδόνα*. Σχετικά αναφέρεται ότι ο Δίας του έδωσε σύντροφο την Αλκμήνη*, τη μητέρα του Ηρακλή*, στην Ωκαλέα της Βοιωτίας ή στα νησιά των Μακάρων*, και ότι τον όρισε δικαστή στον Κάτω* κόσμο, πλάι στον Αιακό* και το Μίνωα. Στο Ραδάμανθη η παράδοση αποδίδει τις εξής αρχές δικαίου: 1) Αν αμυνομένος χτυπήσεις αυτόν που επιχειρεί να σου κάνει κακό, είσαι αθώος. 2) Να υποστείς ο ίδιος το κακό που έκανες σε άλλον. 3) Να μην ορκίζεσαι για ασήμαντα πράγματα.

Στην παραλλαγή που συνδέει το

Ραδάμανθη με την πιο μακρινή εποχή της Κρήτης και με τους γενάρχη της βρισκονται τα ίχνη του μύθου στην αρχική του μορφή, που φαίνεται ανεξάρτητη τόσο από το μύθο του Μίνωα όσο και από το μύθο της Ευρώπης. Σ' αυτή την παραλλαγή ο Ραδάμανθους προβάλλεται σαν πρώτος φορέας πολιτισμού, αντίστοιχος του Φορυνέα* στο 'Αργος και του Κάδμου* στη Θήβα. 'Ότι πρόκειται για παλαιό χθόνιο θεό διαφαίνεται από το ζευγάριμά του στον Κάτω κόσμο με την Αλκμήνη, από το αξίωμα του δικαστή των νεκρών και από την ευνοούμενη στην 'Οδύσσεια, 7, 321 εξ., σχέση του με τον Τιτυό*, γιο της Γης*. Από την ιδιαίτερη στενή σχέση του Ραδάμανθη ως πρώτου φορέα πολιτισμού με μια πρώτη μορφή δικαίου γεννήθηκε η ανάγκη να συνδεθεί το πρόσωπό του με το Μίνωα, που είχε επιβληθεί στην κοινή συνείδηση σαν μεγάλος νομοθέτης και κυβερνήτης. 'Ετσι ο Ραδάμανθους έγινε αδελφός του πιο φημισμένου βασιλιά της Κρήτης. Για τον ίδιο λόγο, δηλ. για να συνδεθεί και με το περίφημο δίκαιο της Γόρτυνας, ο Ραδάμανθους αναγνωρίστηκε και σαν πατέρας του Γόρτυνα. Τα γνωρίσματα της μορφής του Ραδάμανθη σαν φορέα πολιτισμού, δικαστή και νομοθέτη ήταν επίσης πρόσφορα, για να μνημειωθεί η εποικιστική δραστηριότητα των Μινωιτών στα νησιά του Αιγαίου και στα μικρασιατικά παράλια.

E.N. ΡΟΥΣΣΟΣ

Ράκα (Raka). 'Ηρωας του πολιτισμού κατά τους ιθαγενείς της Πολυνησίας. Σύμφωνα με το μύθο, όταν ο Ταβάκα και ο σύντροφός του Τόγκο- Χίτι, άγρια πνεύματα του δάσους, κατέστρεφαν με μαγικά μέσα τις προσπάθειες για την κατασκευή ενός μεγάλου διπλού κανώ, που θα επέτρεπε στους ανθρώπους να αναπτύξουν εμπόριο και πολιτισμό, ο Ράκα, χρησιμοποιώντας την πειθώ του λόγου, κατόρθωσε να δαμάσει αυτά τα δύο πνεύματα και να κερδίσει τη συμπάθεια του Ταβάκα, ο οποίος διέταξε τους συντρόφους του να βοηθήσουν τον ήρωα στην κατασκευή του πλοιαρίου. 'Όπως παραδίδεται, με αυτό το πλοιαίο ο Ράκα εξερεύνησε την Πολυνησία και γι' αυτό πολλοί ιθαγενείς βασιλιάδες της Χαβάης και των νησιών Σοκάιτ τον θεωρούν ως γενάρχη τους.

Ι.Λ.

Ράκι. Βλ.λ. *Ράνγκι*.

Ραν. Βλ.λ. *Αίγκρι*.

Ράνγκι (Rangi). Ο θεός Ουρανό* των Μασορί της Πολυνησίας, μυθολογούμενος ως σύζυγος της θεάς Μητέρας* Γης* Πάπα*. Σύμφωνα με το σχετικό κοσμογονικό μύθο,

τα παιδιά του θείου Ζεύγους παρέμειναν εγκλωβισμένα στην κοιλιά της Πάπα, την οποία ο Ράνγκι κρατούσε σφιχτά στην αγκαλιά του, και για να μπορέσουν να βγουν στο φως, ο θεός της βίας, ο άγριος Του*-ματαουένγκα, συμβούλεψε τα αδέρφια του να σφάξουν τον πατέρα τους, αλλά ο Τάνε-μαχούτα*, «πατέρας των δασών και όλων των όντων που κατοικούν σ' αυτά», έλυσε το πρόβλημα ειρηνικά, σπρίζοντας τα πόδια του στη Γη και σπρώχνοντας με το κεφάλι του τον Ράνγκι ψηλά στον ουρανό. Τότε ο Ράνγκι, θέλοντας να εκδικηθεί τα παιδιά του, που τον χώρισαν από τη γυναίκα του, προσπάθησε να τα εξοντώσει με θύελλες και ισχυρούς ανέμους, βοηθούμενος από το θεό της καταιγίδας Ταουχίρι-μα-τέα, το μόνο από τα παιδιά του, που συμμάχησε μαζί του, αλλά ο θεός της βίας Του-ματαουένγκα κατόρθωσε να σώσει τα αδέρφια του, μονομαχώντας με τον Ράνγκι και τον Ταουχίρι-μα-τέα, τον οποίο μάλιστα προσπάθησε να φάει ζωντανό. Σχετικά οι Μασορί πιστεύουν ότι ο αγώνας του Του-ματαουένγκα και του Ταουχίρι-μα-τέα συνεχίζεται περιοδικά ως σήμερα και προκαλεί τις καταστρεπτικές πλημμύρες, που πλήττουν τις περιοχές τους.

Ο μύθος, που βέβαια παρουσιάζει εντυπωσιακές αναλογίες με τους ελληνικούς μύθους του Ουρανού, της Τιτανομαχίας* και της Γιγαντομαχίας*, εντάσσεται στα ευρύτερα γνωστά θεογονικά σχήματα του χωρισμού Ουρανού και Γης και της διαδοχής στην εξουσία του κόσμου. Βλ.λ. *Θεογονία*.

Ι.Λ.

Ρε. Βλ.λ. *Ρα*.

Ρέα. Μεγάλη θεά του τύπου της λεγόμενης *Μητρός θεών*, που η σημασία της επικαλύφθηκε στους ιστορικούς χρόνους από ανάλογης σημασίας πρόσωπα της Ολυμπιακής θρησκείας. Γενεαλογήθηκε ως κόρη του Ουρανού* και της Γης*, αδελφή και σύζυγος του Κρόνου* και μητέρα του Δία*, του Ποσειδών*, του 'Αδη*, της 'Ηρας*, της Δήμητρας* και της Εστίας*. Βλ. γενεαλ. πίν. στο λ. *Θεογονία*. Για τη σχέση της με τον άντρα της και για τη γέννηση των παιδιών της βλ.λ. *Ζεϋς, Ποσειδών και Θεογονία*. Για τη λατρευτική σημασία της και τη σχέση της με αντίστοιχες θεότητες βλ.λ. *Μήτηρ θεών*.

Ρέμος. Βλ.λ. *Ρωμύλος*.

Ρενενέτ ή Ρενενουτέτ (αιγυπτ. *Rnnt, Renenet ή Renenutet*). Αιγυπτιακός θηλικός αγαθοδαίμων της λαϊκής θρησκείας, μυθολογούμενη ως τροφός των ανθρώπων, απεικονιζόμενης ως φίδι και αποκαλούμενη «Κυρία της σοδειάς». Συν-

δέθηκε με τον Νέπερ*, τον Ούτο*, τον Σάι*, τη Σαχμέτ*, τη Σελκέτ* και άλλους θεούς. Στα ελληνορωμαϊκά χρόνια ταυτίστηκε με την 'Ισιδα* και το ελληνικό όνομα Ερμούθις πέρασε στις χριστιανικές κοπτικές παραδόσεις ως η κόρη του φαραώ, η οποία περιέσωσε τον Μωυσή, και γι' αυτό ανακηρύχθηκε αγία. Στην αρχαία Αίγυπτο πίστευαν ότι ο κάθε θνητός είχε τη «Ρενενέτ του».

Ρεσέπ (ουγκαριτ. και φοινικ. *Ršp, αιγυπτ. Ršf, Rešep*). Χαναανικός θεός, κύριος του Κάτω* κόσμου. Λατρεύτηκε στην Ουγκαριτ και αιδώθηκε στους Φοίνικες, στους Αραμαίους και στους Νεοχεττίτες. Το όνομά του σημαίνει τη φωτιά. Σχετίζεται με τον Μελκάρτ*. Στην Αίγυπτο θεωρήθηκε ως θεός του πολέμου. Αν και αντιστοιχεί στον ελληνικό Πλούτωνα*, σε επιγραφές της Κύπρου ταυτίζεται με τον Απόλλωνα*.

Ρήσος. Βασιλιάς της Θράκης, γνωστός από το μύθο του Τρωικού* πολέμου ως σύμμαχος των Τρώων. Γενεαλογήθηκε ως γιος του ποταμού Στρυμόνα και μιας από τις Κούρες* (της Ευτέρπης* ή της Καλλιόπης* ή της Τερψιχόρης*). 'Όπως παραδίδεται, ο Ρήσος δολοφονήθηκε από τον Οδυσσέα* και το Διομήδη* (2) κατά την άφιξή του στο στρατόπεδο της πολιορκημένης Τροίας. Ο μύθος έχει αναπτυχθεί σε ομώνυμο δράμα, το οποίο η παράδοση θεωρεί ως έργο του Ευριπίδη.

Ριαννόν (Rhiannon). Ουαλλική νεράιδα, γενεαλογούμενη ως σύζυγος του Πουλλ* και μητέρα του Πράιντερι. Θεωρήθηκε και ως βασίλισσα του Κάτω* κόσμου, όπου αιχμαλώτιζε τους θνητούς με τα κελαηδήματα πουλιών. Επίσης συνδέθηκε με τα άλογα και γι' αυτό θεωρήθηκε ως αντίστοιχη της κελτικής Επόνα*.

Ρίντα (Rinda) ή Ριντρ (Rindr). Θεά της βορειο-ευρωπαϊκής θρησκείας και μυθολογίας, γενεαλογούμενη ως μητέρα του Βάλι*, ο οποίος ήταν προορισμένος να εκδικηθεί το θάνατο του μεγάλου θεού Μπάιντερ*. Σύμφωνα με το σχετικό μύθο, ο αρχηγός των μεγάλων θεών της οικογένειας των 'Αζεν*, δηλ. ο 'Οντιν*, επέτυχε να ενωθεί με τη Ρίντα, αφού προηγουμένως μεταμφιέστηκε διαδοχικά σε στρατηγό, σε χρυσόχο, σε πολεμιστή και σε γυναίκα (πρβλ. τις μεταμορφώσεις του ελληνικού Δία* σε ανάλογες περιπτώσεις, επίσης λ. *Αμφιτρύων* και *Αρθούρος*).

Ροκόλα (Rokola). Θεός των νησιών Φίτζι, λατρευόμενος από τους ιθαγενείς ως προστάτης της ξυλουργίας και της ναυσιπλοΐας.